

Valsts izglītības satura centrs

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Projekta numurs: 8.3.2.1/16/I/002

Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana
izglītojamo talantu attīstībai

25. olimpiāde Latvijas un pasaules vēsturē. II posms

2019. gada 11. janvārī

1. DAĻA

1. uzdevums. **Laikmeti**

(18 punkti)

Attēlā redzami Padomju Savienības Komunistiskās partijas ģenerāļsekretāru portreti simbolizē PSRS vēstures periodus. Zem tiem redzami atslēgas vārdi, kas raksturo šos periodus. **Pieraksti pirms katra atslēgas vārda atbilstošo periodu simbolizējošā attēla apzīmējumu (burtu) !**

atkusnis

pārbūve

deportācijas

stagnācija

partizāni

atklātība

PSKP XX kongress

iebrukums Čehoslovākijā

kulaki

kukurūza

Nobela miera prēmija

nacionālkomunisti

Černobiļas AES avārija

L. Brežņevs

Staļins

M. Gorbačovs

N. Hruščovs

Otrais pasaules karš

Zemāk ir sniegtas ar dažādiem Latvijas PSR dzīves aspektiem saistītu parādību definīcijas.

Zem katras definīcijai ieraksti atbilstošo jēdzienu!

Ņem vērā:

- Lūdzu, ievēro pareizrakstību! Garumzīmēm un mīkstinājuma zīmēm ir nozīme.
- Lielo un mazo burtu lietojums netiks ņemts vērā.
- Kur nepieciešams, jēdziens var sastāvēt no vairākiem vārdiem. Piemēram, "dzelzs priekšgars".

1. Stāvoklis starp valstīm, kad nenotiek reāla savstarpēja karadarbība, bet cīņa ar pretējo pusi notiek ar ekonomiskām un politiskām darbībām, spiegošanu, kā arī lokālos karos, atbalstot cīņu pret pretinieka sabiedrotajiem vai satelītvalstīm.	9. Sarunvalodā – cilvēki, kas ilgāku laiku spiesti uzturēties mežos, slēpjoties no represijām, iesaukšanas naidīgas varas karaspēkā un piedaloties pretošanās un partizānu kustībā vai kādās citās no varas viedokļa noziedzīgās darbībās.
2. Žargonā – izdevīga pazišanās.	10. Komunistiskās kustības pārstāvji, kas aizstāvēja nepieciešamību katras valsts vai PSRS republikas attīstībā ievērot vietējās tradīcijas, valodas, kultūras u. c. Īpatnības, piemēram, 1956.-1959. gadā Latvijas PSR teritorijā centās ierobežot industrializāciju un iedzīvotāju imigrāciju.
3. Varas iestāžu liegums tirāžēt un izplatīt informāciju, kuru tās uzskata par nevēlamu.	11. Totalitārā sistēmā amatu saraksts, kam darbiniekus apstiprina augstākstāvošās instances; amati, kas ietilpst šādā sarakstā.
4. Nepietiekams daudzums; trūkums. Sarunvalodā – tāds produkts vai prece, kuras piegāde neapmierina pieprasījumu.	12. Persona, kas ietilpst bruņoto spēku sastāvā un cīnās pret pretinieku tā okupētajā teritorijā; arī pretošanās kustības dalībnieks. Ikdienas valodā arī mežabrālis.
5. Piespiedu izsūtīšana, pārvietošana, izraidīšana (aiz politiskiem vai krimināliem motīviem uz likuma vai valsts varas iestāžu lēmuma pamata).	13. Sastingums, apsīkums kādā sabiedriskās dzīves, garīgās kultūras vai ekonomikas nozarē.
6. Cilvēks, kas neatzīst savas valsts politisko sistēmu, valdību u. tml.	14. Politiskais režīms, kuram raksturīga vienas politiskas partijas vai politiskas grupas neierobežota vara un pilnīga kontrole pār visām sabiedrības dzīves sfērām, nepieļaujot nekādu politisku brīvību un opozīciju.
7. Politiska organizācija, kas izveidojās Latvijā 20. gadsimta 80. gadu beigās ar mērķi saglabāt sociālismu un Latviju Padomju Savienības sastāvā.	15. Nelabvēlīgu, apstākļu radīta nepieciešamība atrasties svešumā.
8. Kolektīva lauksaimniecības vai zvejniecības saimniecība (saīs. no krievu "коллективное хозяйство") — kādas piespiedu kārtā izveidoja Padomju Savienībā, likvidējot zemnieku saimniecības un privāto zvejniecību.	

3. uzdevums. Karte

(10 punkti)

Kartē redzams Latvijas PSR administratīvais iedalījums. **Atzīmē kartē Latvijas vēstures notikumu vietas, norādot atbilstošo ciparu!**

Ņem vērā: apzīmējumi var atrasties jebkurā vietā kartē, tiem nav obligāti jāatrodas uz pilsētu nosaukumiem!

1. Pilsēta, kurā 1971. gadā atklāja trikotāžas adījumu ražošanas uzņēmumu, kas šobrīd ir viens no lielākajiem uzņēmumiem Latvijā. Pastāv uzskats, ka uzņēmuma ražotnes pēc platības ir desmitā lielākā ēka pasaulē.

2. Pilsēta, kuras estrādē 1985. gadā notika pēdējais grupas „Pērkons” koncerts pirms aizliegšanas. Grupas darbību aizliedza, jo pēc koncerta grupas fani izdemolēja vilciena vagonus.

3. Pilsēta, kas izveidojās pie 1952. gadā dibinātas Vissavienības komjaunatnes triecienceltnes – kūdras fabrikas. Par šīs pilsētas iedzīvotājiem mūsdienās uzņemta dokumentālā filma „Purva ļaudis”.

4. Padomju armijas slepenā objekta "Zvjozdočka" ("Zvaigznīte") atrašanās vieta netālu no Baltijas jūras krasta. Mūsdienās tur atrodas pasaulē 8. lielākais radioteleskops.

5. Pilsēta, kur kopš 1975. gada atradās Rīgas autobusu fabrika – viena no lielākajām mikroautobusu rūpnīcām PSRS.

6. Pilsēta, kuras radio tornī 1963. gadā Latvijas karogu uzvilka Bruno Javoišs. B. Javoišu apcietināja, tiklīdz viņš bija norāpies no torņa, taču karogs mastā plīvojis līdz pat pievakarei, jo torņa metāla konstrukcijas bija apledojušas.

7. Pilsēta, kurā atradās pirmā un lielākā piena konservu ražotne Latvijas PSR, kas ražoja vienu no kvalitatīvākajām produkcijām visā PSRS.

8. Pirmā padomju varas periodā uzceltā HES.

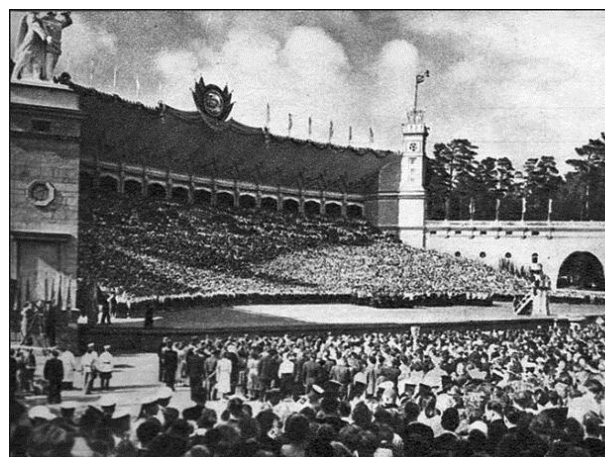
9. Purvs, kurā atradās lielākā nacionālo partizānu nometne Baltijā un kur 1945. gada 2. martā rosinājās latviešu nacionālo partizānu lielākā kauja pret padomju okupācijas režīma bruņotajiem formējumiem.

10. Padomju armijas kara aviācijas mācību mērķu poligons, kura izveidošanai likvidēja četrus kolhozus, slēdza ceļus, pārvietoja vairākus simtus zemnieku saimniecību un viensētu. Mūsdienās tā teritorijā atrodas dabas liegums.

4. uzdevums. **Būves**

(8 punkti)

Zemāk piedāvāti astoņu Latvijā esošu ēku fotoattēli. Izpēti katru no tiem un izvērtē, kad ēka celta. Padomju varas periodā celto ēku fotogrāfijas apvelc!

5. uzdevums. **HES**

(10 punkti)

Izpēti attēlu un **papildini tekstu ar trūkstošajiem nosaukumiem un datējumiem!**

Pasvītro pareizo atbildi vai ieraksti trūkstošo.

Attēlā redzamais objekts ir [Staburags/Lorelejas klints/Raunas Staburags/Staburadze], pazīstams arī ar otru nosaukumu – [Rūķu rags/Vienradžu klints/Laumiņu krāces/Nāru klints/Sirēnu krāces]. Tas ir lokāls devona iežu pacēlums ar lielu slāņu kritumu, dolomīta atsegums, kas atradās _____ labajā krastā. Iepretim tam atradās Grūbes krāce. Attēlā redzamais objekts appludināts _____ gadā, ierīkojot _____ [Daugavas/Ķeguma/Pļaviņu/Rīgas] HES vajadzībām.

6. uzdevums. **Statistika**

(11 punkti)

Izpēti statistiku un izvērtē, kuri no piedāvatajiem apgalvojumiem ir patiesi. Pie katra apgalvojuma atzīmē vienu no atbildēm:

P apgalvojums ir paties**A** apgalvojums ir aplams**N** apgalvojuma patiesumu šī statistika neļauj izvērtēt

**Dažādu saimniecību īpatsvars Latvijas PSR
lauksaimnieciskajā ražošanā (%) (1982)**

	Padomju saimniecības	Pārējās valsts saimniecības	Kolhozi	Iedzīvotāju personiskās palīgsaimniecības
Sējplatība	43,1	1,2	50,2	5,5
graudaugi	44,9	1,1	52,1	1,9
Liellopi	35,5	1,2	43,0	20,3
govis	32,7	0,8	39,2	27,3
Putni	54,6	0,7	27,9	16,8
Saražotā bruto produkcija	34,1	2,7	36,0	27,2

- _____ 1. Sovhoziem piederēja 43,1% visas sējplatības.
- _____ 2. LPSR kolhozu sējplatības ienesa vismazāko produkcijas daudzumu.
- _____ 3. LPSR kolhozi saražoja vismazāko produkcijas daudzumu uz vienu sējplatību hektāru.
- _____ 4. LPSR kolhozi saražoja vislielāko produkcijas daudzumu uz vienu sējplatību hektāru.
- _____ 5. Vairāk kā puse putnu tika turēti padomju saimniecībās.
- _____ 6. 1952. gadā govju skaits bija lielāks nekā 1982. gadā.
- _____ 7. Lielākā daļa graudagu sējplatību piederēja kolhoziem.
- _____ 8. Privātās saimniecības bija ražīgākas par valsts kontrolētajām saimniecībām.
- _____ 9. 1980. gados piemājas saimniecības deva 55% no visa Latvijas PSR saražotā piena.
- _____ 10. Pārējās valsts saimniecības kopumā saražoja salīdzinoši vairāk lauksaimniecības produkcijas nekā kolhozi un sovhozi.
- _____ 11. Iedzīvotāju personiskajās palīgsaimniecībās atradās mazāk par 1/50 daļu no kopējās LPSR graudaugu sējumu platības.

7. uzdevums. **Karikatūras**

(7 punkti)

Par ko ironizē karikatūras autors? **Apvelc pareizā apgalvojuma apzīmējumu (burtu)!**

A Par Latvijas Tautas fronti – Sabiedriski politisku organizāciju, kas apvienoja sabiedrības demokrātiskos spēkus, atbalstīja neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošanu un demokrātiskās pārmaiņas PSRS. 1988. gada 8.-9. oktobrī Rīgā notika Latvijas Tautas frontes (LTF) 1. kongress, kurā tika pieņemta Tautas frontes programma.

B Par politisko akciju, kas notika 1985.gada jūnijā. Šī akcija bija veidota mērķtiecīgi — tā, lai piesaistītu trimdai neierastus sabiedrotos un nodrošinātu akcijai plašu rezonansi sabiedrībā. Tika pārņemts PSRS monopolizētais miera jēdzienu, norādot, ka paties miers Baltijas jūras reģionā nav iespējams bez Baltijas valstu neatkarības.

C Par Latvijas PSR militāro uzbrukumu PSRS zemūdens flotei ar mērķi iebiedēt PSRS un panākt Latvijas neatkarības atzīšanu. Šis notikums notika 1989. gada 7. martā un tā sekas bija PSRS piekāpšanās un Latvijas, kā arī citu Baltijas valstu neatkarības atzīšana.

D Par Trešās atmodas sākšanos un grupu “Helsinki-86”, kas uzsāka cīņu par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Šī cilvēktiesību aizstāvības grupa tika dibināta 1986. gada 10. jūlijā, Liepājā. Tās mērķis bija cīnīties par sociālā taisnīguma un demokrātijas uzvaru Latvijā un latviešu tiesībām uz nacionālo pašnoteikšanos.

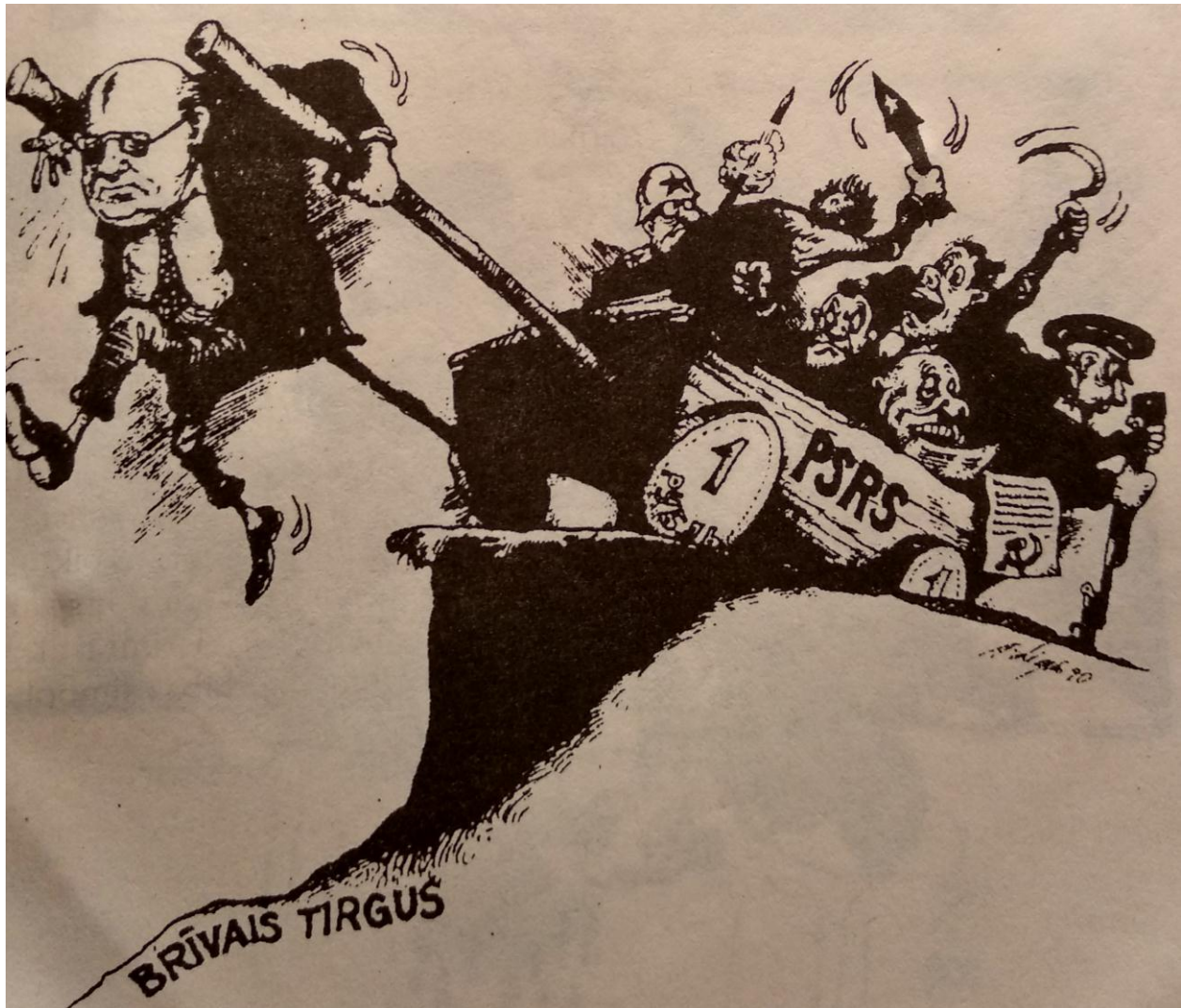
A Par "Pilsonības likuma" izstrādes procesu, kas notika pēc tam, kad Latviju bija okupējusi PSRS (20.gs. 40. gadi). Šī likuma dēļ no Latvijas teritorijas izceļoja gan liels skaits Latvijas teritorijas iedzīvotāju, gan arī citu PSRS republiku iedzīvotāji.

B Par situāciju, kurā cara varu Krievijas impērijā nomainīja boļševiku diktatūra un tā rezultātā Krievijas impērijas teritorija samazinājās, jo teritorijas, kas līdz šim bija atradušās tās sastāvā, izmantoja Padomju Krievijas iekšējo nestabilitāti un pasludināja valstisko neatkarību.

C Par situāciju, kurā PSRS pie varas izvirzījās jauns līderis — Mihails Gorbačovs. Viņš nāca no to komunistu aprindām, kas uzskatīja, ka valstī nepieciešamas reformas. Viņš bija brīvs domāšanā, nemēdza saskaņot rīcību ar protokola prasībām, viņa mērķis bija veidot sociālismu ar "cilvēcīgu seju". Viņa ieviesto reformas rezultējās tajā, ka no PSRS varas sāka atbrīvoties vairākas valstis.

D Par "Pilsonības likuma" izstrādes procesu, kas notika pēc tam, kad Latviju bija okupējusi PSRS (20.gs. 40. gadi). Šī likuma dēļ no Latvijas teritorijas izceļoja gan liels skaits Latvijas teritorijas iedzīvotāju, gan arī citu PSRS republiku iedzīvotāji.

A Par laiku, kad PSRS notika pilsoņu, karš, kurā iesaistījās arī Latvijas PSR iedzīvotāji un viens no šī pilsoņu kara galvenajiem cēloņiem bija jautājums par to, kā sadalīt PSRS ienākumus, kas tika iegūti pēc pārejas no komandekonomikas uz brīvā tirgus ekonomiku.

B Par laiku, kad līdzās citām pārmaiņām PSRS ekonomikā parādījās tirgus ekonomikas elementi. Šajā pašā laikā PSRS attiecībās ar citām valstīm valdīja saspīlēta situācija, ko pastiprināja fakts, ka PSRS armijas daļas tika iesaistītas pilsoņu karā, piemēram, Afganistānā.

C Ir pareiza gan atbilde A, gan atbilde B.

D Par laiku, kad līdzās citām pārmaiņām PSRS ekonomikā parādījās tirgus ekonomikas elementi. Šajā pašā laikā PSRS iekšienē valdīja saspīlēta situācija, ko pastiprināja režīma liberalizācijas tendences t.i. perestroika jeb - "pārbūve" un "glasnostj" jeb "atklātība".

Michael Cummings
Sunday Express, 15 Feb 1987

A Par PSRS īstenoto iekšpolitiku, ko raksturoja šādas iezīmes: pakāpeniski tika atbrīvoti politeslodzītie; tika samazināta cenzūra; sākās dažādas kampaņas sabiedrības demokratizēšanā; ekonomikā parādījās atsevišķas tirgus ekonomikas iezīmes, vadošos amatos tika izvirzīti jauni cilvēki; sākās Komunistiskās partijas vadības kritika.

B Par PSRS īstenoto ārpolitiku, kas formāli bija vērsta uz to, lai Rietumvalstu acīs pozicionētu sevi kā valstu savienību, kas balstīta demokrātiskās vērtībās un ir gatava ievērot citu valstu tiesības. Realitātē PSRS īstenoja agresiju pret dažādu valstu iedzīvotājiem savu klātbūtni šajās valstīs attaisnojot ar to, ka cenšas tajās nodrošināt mieru.

C Par PSRS represīvo institūciju - PSRS Valsts drošības komiteju (VDK) jeb valsts politisko policiju, ko izveidoja 1954. gada martā. Šīs iestādes pamatuzdevumos ietilpa: pretizlūkošana, kontrabandas, pretpadomju elementu naidīgās darbības novēršana un atklāšana, valsts noslēpuma aizsardzība, valsts robežu apsardze, kontrabandas apkarošana utt. Sarunvalodā šo valsts iestādi dēvē par "čeku", bet tās darbiniekus - par "čekistiem". Iestādi likvidēja 1991. gada novembrī.

D Pareiza ir gan atbilde B, gan atbilde C.

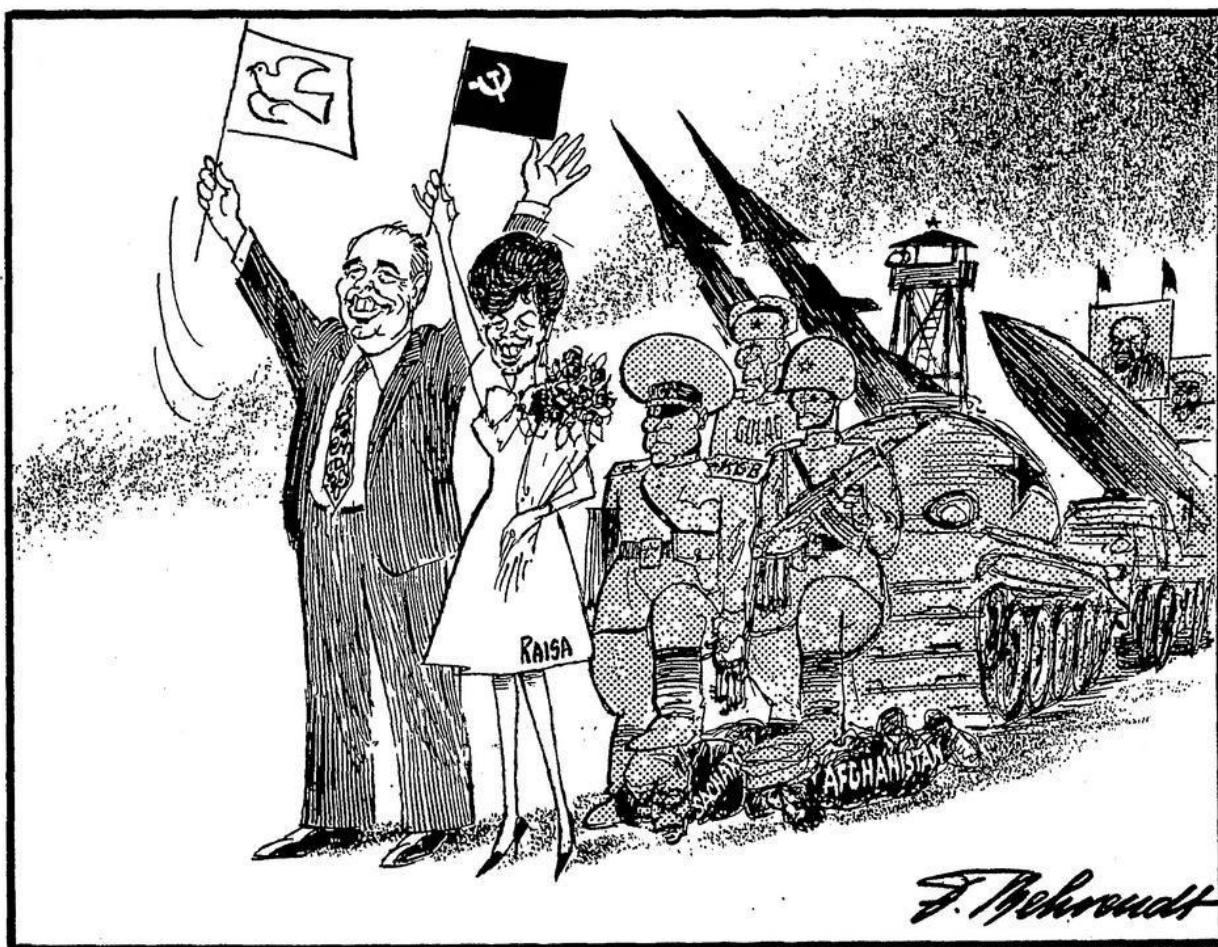
Nicholas Garland
Sunday Telegraph, 04 May 1986

A Par to, ka PSRS vadība ilgstoši ignorēja problēmas iekšpolitikā t.i. republiku negatīvo noskaņojumu pret pastāvošo iekārtu kā arī vēlmi izstāties no PSRS. Tādēļ PSRS notika masveidīgi nemieri dažādās republikās. Šos nemierus nebija iespējams efektīvi apspiest un tādēļ gāja bojā liels skaits cilvēku.

B Par to, ka PSRS ilgstoši ignorēja Kubas raķešu krīzes draudus. Tā rezultātā PSRS cieta no uzbrukuma ar kodolraķetēm. Tā rezultātā liela daļa PSRS iedzīvotāju mira vai arī cieta no ļoti smagiem veselības bojājumiem.

C Par to, ka PSRS nepaguva laikus iesaistīties Korejas karā un tādēļ PSRS austrumu robežai uzbruka Korejas karaspēks, kas ieņēma un paturēja savā kontrolē 20% PSRS teritorijas. Šajā teritorijā atradās vērtīgu resursu krātuves kā arī lieli ražošanas uzņēmumi. Tādēļ šīs teritorijas zaudēšana nesa lielu triecienu PSRS ekonomikai.

D Par to, ka PSRS sākotnēji nevēlējās izpaust ne PSRS iedzīvotājiem, ne arī ārvalstīm, ka tās teritorijā notika avārija atomelektrostacijā un tās rezultātā noplūda ļoti liels apjoms radiācijas. Šīs avārijas seku likvidācija tika iesaistīti cilvēki arī no mūsdienu Latvijas teritorijas kā rezultātā cieta smagus veselības bojājumus, kas ietekmēja ar šo cilvēku bērnu veselību.

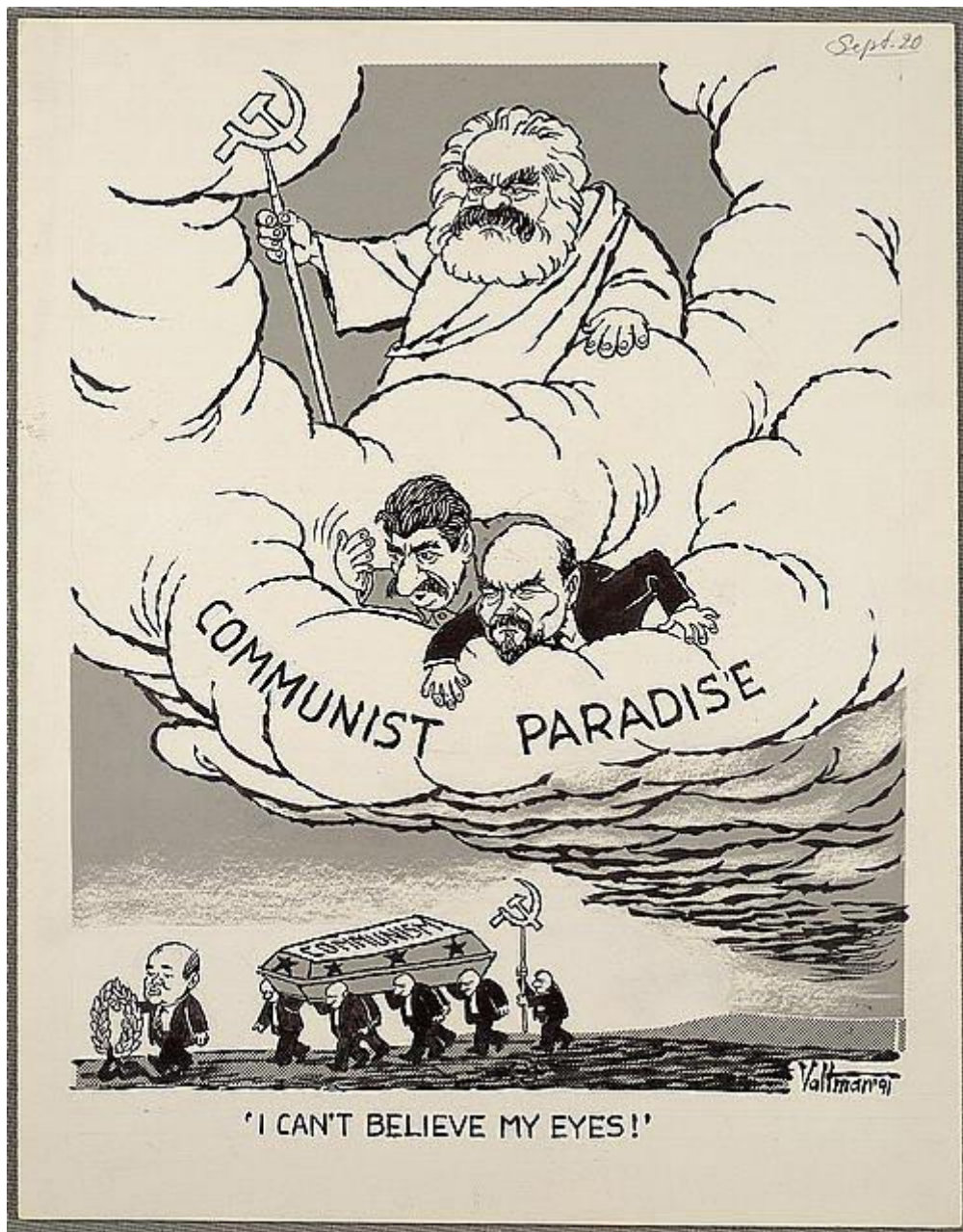
Ein neuer Anfang? (1985)

A Par situāciju, kurā publiskajā telpā PSRS vadītājs Konstantīns Čerņenko centās radīt iespaidu par PSRS kā par savienību, kuras vienas no pamatvērtībām ir miers, ģimene un PSRS armijas izcīnītām uzvarām.

B Par situāciju, kurā PSRS okupēja Latvijas teritoriju un iestudētais Sarkanās armijas un PSRS vadītāju sagaidīšanas process tika izsmiets Rietumvalstu preses izdevumos.

C Par situāciju, kurā publiskajā telpā PSRS vadītājs Mihails Gorbačovs centās radīt iespaidu, ka PSRS vēlas, lai pasaulē valdītu miers, bet realitātē PSRS iesaistījās militāros konfliktos un šajos konfliktos iesaistīja arī karavīrus no valstu teritorijām (piemēram Latvijas), kuras bija okupējusi.

D Par situāciju, kurā PSRS vadītājs Mihails Gorbačovs un viņa vietiece Raisa Andropova centās mainīt PSRS darbības principus. Kā vienu no svarīgākajām pamatvērtībām viņi izvirzīja mieru pasaulē, kā arī nevienlīdzības novēršanu PSRS iekšienē. Tajā pašā laikā tika uzsvērtā nepieciešamība godināt PSRS militāro vēsturi, PSRS gūtās uzvaras, kas nesušas mieru daudzās valstīs.

A Par to, kā PSRS pastāvošajā ideoloģijā nozīmīgu cilvēku (Kārļa Marksa, Josifa Staļina, Vladimira Ļeņina) uzskatos balstītas idejas par PSRS pārvaldi mainīja Mihails Gorbačovs.

B Par to, kā PSRS pastāvošajā ideoloģijā nozīmīgu cilvēku (Ļeva Trocka, Juriņa Andropova, Vladimira Ļeņina) uzskatos balstītas idejas par PSRS pārvaldi vēlējās mainīja Leonīds Brežņevs.

C Par to, kā PSRS pastāvošajā ideoloģijā nozīmīgu cilvēku (Kārļa Marksa, Josifa Staļina, Vladimira Ļeņina) uzskatos balstītas idejas par PSRS pārvaldi vēlējās mainīja Leonīds Brežņevs.

D Par to, kā PSRS pastāvošajā ideoloģijā nozīmīgu cilvēku (Ļeva Trocka, Josifa Staļina, Vladimira Ļeņina) uzskatos balstītas idejas par PSRS pārvaldi vēlējās mainīja Mihails Gorbačovs.

Ieraksti atbilstošā PSRS līdera – Staļina, Hruščova, Brežņeva vai Gorbačova – vārdu anekdotēs!**1. anekdote**

Kad pie varas bija Ļeņins, bija kā metro: visapkārt tumšs, priekšā viena spuldzīte. Kad pie varas bija

_____ bija kā autobusā: puse sēž, otru pusi krata.

Kad pie varas bija

_____ bija kā lidmašīnā: viens pie stūres, pārējiem slikti. Kad pie varas bija

_____ bija kā taksometrā: jo tālāk, jo dārgāk.

5. anekdote

_____ sarunājas aci pret aci ar savu šoferi:

- Es gribu uzdot tev jautājumu, bet, lūdzu, atbildi man godīgi. Vai pēc revolūcijas tu dzīvo labāk vai sliktāk?

- Ja godīgi – sliktāk.

- Un kāpēc?

- Nu, pirms revolūcijas man bija divi uzvalki; tagad tikai viens.

- „Tev būtu jāpriecājas,” atbild vadonis. – Vai tu zini, ka Āfrikā cilvēki dzīvo vispār bez apģērba?

- Tiešām? Cik sen viņiem notika revolūcija?

2. anekdote

Pretalkohola kampaņas kulminācija.

Ronalds Reigans interesējas: – Nu, kā? Vai izdevās atradināt padomju tautu no dzeršanas?

_____ atbild: – Nē, no dzeršanas vēl neizdevās atradināt, bet no uzkošanas gan atradinājām.

6. anekdote

_____ uzstājas sanāsmē: "Kas teica, ka es savas runas lasu no papīra? Ha, svītriņa, ha, svītriņa, ha, svītriņa."

3. anekdote

_____ žēlojas savam biedriem Kremli, ka viņa kabinetā ir daudz peļu; viņš ir mēģinājis gan indes, gan slazdus, bet nekas nepalīdz tikt no pelēm vaļā.

- Tas ir pavisam vienkārši! Paziņojiet, ka jūsu kabinets ir kolhozs; puse peļu to atstās, pārējās nomirs badā!

7. anekdote

- Kāda ir jūsu vēlēšanās jaunajā 1964. gadā?

- Lai šogad notiktu augstākā līmeņa tikšanās, kurā tiktos

_____ un Kenedijs.

4. anekdote

Preses konferencē uzdod jautājumu:

- "Biedri, ģenerālsekretār, kāpēc Padomju Savienībā trūkst gaļas?"

_____ atbild: "Redziet, mēs dodamies uz komunismu septiņjūdžu soļiem. Saprotams, ka lopi netiek mums līdz!"

8. anekdote

_____ iznācis uz balkona vienās apakšbiksēs.

Raisa Maksimovna viņam no virtuves sauc: - Atkal tu stāvi uz balkona vienā apakšveļā?

- Vai tad tu mani redzi?

- Nē, es klausos Amerikas balsi!

2. DAĻA

Vēstures avoti

A 1965. gada šķirkļis par Aleksandru Grīnu un Galveno literatūras pārvaldi

Dažas dienas pēc Latvijas iekļaušanas PSRS (1940. gada 9. augustā), tika organizēta Latvijas PSR Tautas komisariāta sēde, kurā pieņēma likumu par LPSR Galveno literatūras pārvaldi. Likums garantēja Galvenās literatūras pārvaldes (GLP) izveidošanu un darbību, - ar mērķi pārzināt un kontrolēt gan pēc satura, gan formas visus iespieddarbus, mūzikas ražojumu tiražējumus un no ārzemēm ievestus poligrāfiskus ražojumus. GLP tika iekļauta Iekšlietu tautas komisariāta sistēmā. Vēl bez tam cenzūras darbus veica LK(b)P CK. „Kaitīgās” literatūras izņemšanā no bibliotēku un tirdzniecības tīkla jau pirmajā aizliegtu grāmatu sarakstā iekļautas 34 grāmatas Aleksandra Grīna darbu. Nākošajos sarakstos izņemti visi Grīna darbi. Aizliegums no bibliotēku speciāliem fondiem noņemts 1989. gadā. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēka

30. gados savos romānos („Dvēseļu putenis”, „Nameja gredzens”) un stāstos pasāka pagātnes idealizāciju, rasisma sludināšanu, lietojot vēstures faktus nacionālšovinistiskos nolūkos, ar ko ieguva latviešu fašistisko varasvīru nedalītu atzinību. [...] Fašistiskā režīma politisko mērķu sekmēšanai rakstījis arī lugas un publicistiskus rakstus.

(Jānis Ozols par Aleksandru Grīnu. Valodas un literatūras institūta biogrāfiskā vārdnīca „Latviešu literatūras darbinieki”, 1965.)

B1 Mūsdienu pētījums par kino cenzūru LPSR

“Attiecībā uz kino tika lietots arguments, ka tā ir īpaša māksla. Katru vakaru kinozālēs ir 13 miljoni cilvēku, tāpēc nevar salīdzināt ar teātri; to, ko tur drīkst, kino nedrīkst.” Tas arī ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc daudzi publicēti vai teātrī izrādīti literāri sacerējumi (kā tas, piemēra, bija ar Gunāra Priedes lugu “Trīspadsmitā”, kas bija filmas “Elpojiet dziļi...” pamatā, turklāt tekstuāli filma īpaši neatšķiras no publicētās lugas) tomēr netika atzīti par ekrānam piemērotiem. Otrs iemels, protams, ir attēlam ir polisēmija, daudznozīmīgums – politiski vispārbaudītāko tekstu iespējams pārvērst farsā, izmantojot kinomākslas ārkārtīgi plašo izteiksmes līdzekļu klāstu.” [...]

“Līdzās oficiālajām institūcijām bija arī neoficiālā uzraudzība, ko veica [...] gan partijas biroji, gan Drošības komitejas pārstāvji u.c. Atšķirībā no redkolēģijas un mākslas padomes sēdēm, kas parasti tika rūpīgi protokolētas, neoficiālā uzraudzība nekur fiksēta netika.”

“Cilvēkiem, kas nav tieši saskārušies ar padomju sistēmu, vai arī viņiem nav priekšstata par oficiālo māksliniecisko institūciju funkcionēšanu, šodien ir grūti saprast, kas ķecerīgs bijis filmā “Elpojiet dziļi...” Tomēr padomju [...] kontekstā šķiet likumsakarīgi, ka plauktā nolikta* filma, kurā skanēja teksti: “Zvanīt, to gan viņa prot. Un, kad viņa uz visām pusēm tā kārtīgi izzvanās, viņai laikam paliek vieglāk”; “Ko liek labot, tas ir jālabo”; “Jēgu vajag dziedāt zemtekstā” u.c.” [...]

(Inga Pērkone, Zane Balčus, Agnese Surkova, Beāte Vītola, Inscinējumu realitāte: Latvijas aktierkino vēsture. Rīga: Mansards, 2011, 95.lpp.).

(Inga Pērkone, Zane Balčus, Agnese Surkova, Beāte Vītola, Inscinējumu realitāte: Latvijas aktierkino vēsture. Rīga: Mansards, 2011, 95. lpp.)

B2 Filmas “Elpojiet dziļi...” (1967) teksta fragmenti no un filmas apspriešana Mākslas padomē

“Ilustrācijai piedāvājam kolāžu no diviem tekstiem – filmas epizodē Kultūras komisija runātā teksta un filmas apspriešanas Mākslas padomē. “Elpojiet dziļi...” veidotāji faktiski bija nolikuši spoguļi mākslas uzraudzītāju (arī paši savā) priekšā. Refleksija izrādījās tik dzīva, ka to izturēt nebija iespējams.

Filma. Anita Sondore: [lasa Māra Čaklā dzejoli “Spārni”] Kanāla gulbjiem apgriež spārnus (..) Es nezinu, vai tas vairs ir skaistums, ja tas jāpērk par tādu cenu.

Mākslas padome. Gunārs Balodis: Filma jāpieņem. Finālā “Spārniem” ir jāpaliek. Tā organiski izriet no sižetiskā risinājuma.

b. Haralds Priedītis (CK): Dziesmā par “Spārniem” notikusi akcentu nepareiza pārnešana. Finālā nedrīkst skanēt “Spārni” – tā nav idejiski pareizi. Pēdējā laikā filmās daudz vairāk mēdz pateikt zemtekstā nekā tekstā. Šis Zemteksts var izsaukt asu reakciju. Lūdzu vēl padomāt par to, vai filmu pieņemt ekrānam.

Aleksandrs Leimanis: Pārvietojot akcentus, mēs likvidēsim konfliktu. Par ko tad būs filma? Par neko.

b. Priedītis: Konflikts neeksistē, jo Sondores rakstītā kritika nav nopietni ņemama.

Filma. b. Tralmaks: Biedrenes Sondores atsaukumi mēs jau kolektīvā esam apspriedusi un uzskatām, ka tā ir ļoti pareiza. Tāpēc varbūt atļaujiet man nākt ar konkrētiem priekšlikumiem, ko pēc mūsu domām vajadzēt darīt [...]. “Šūpulīti” mēs noņemam pirmo pantu, kas patiesībā ir lieks. Ceturtajā divas rindiņas aizvietojam ar citām. No “Pirmās tikšanās” pavisam atsakāmies.”

Mākslas padome. Mākslas padome nolēma: filmu pieņemt ar precīzākiem akcentiem. Jautājums par nosaukumu. [Iespējams, ka tieši šī mājiņa rezultātā filmas sākotnējais nosaukums “Četri balti krekli” tika nomainīts. – I.P.] Cēzara ilgstošais ironiskais smaids pēc Anitas jautājuma “Vai es esmu neliete?” jāsaīsina. Grupai jāpadomā, vai lietderīgi finālā skanēt dziesmai par “Spārniem.” Rolands Kalniņš: Grupa pateikusi gribēto. Pieprasītos labojumus nedarīšu, jo uzskatu, ka tie nav vajadzīgi. Ja padome uzskata, ka labojumi nepieciešami, tad lai to veic kāds cits.

Filma. “Puikas! Sondore savu panākusi. “Pirmo tikšanos” izsvītroja. “Šūpulīti” un citas atļāva izpildīt tikai pēc tam, kad būs izdarīti labojumi.” “Ko Jūlis?” “Aizskrēja no sēdes.””

*Plaukta filmas – filmas, kas formāli nebija aizliegtas, bet reāli atradās arhīvu plauktos un netika izrādītas publikai.

(Inga Pērkone, Zane Balčus, Agnese Surkova, Beāte Vītola,

Inscinējumu realitāte: Latvijas aktierkino vēsture. Rīga: Mansards, 2011, 95. lpp.)

C PSRS Ministru padomes 1949. gada lēmuma mūsdienu pārstāsts

“1949. gada 30. decembris. Lēmuma piecos punktos uzskaitīti veicamie uzdevumi – rūpnīcā “VEF” pēc PSRS Sakaru ministrijā izstrādātā parauga jāizgatavo 15 komplekti augstas frekvences pastiprinātāji; PSRS Bruņoto spēku ministrijai, PSRS Jūras flotes ministrijai, PSRS Elektrostaciju ministrijai, PSRS Sakaru ministrijai, Latvijas PSR Zivrupniecības ministrijai, PSRS Civilās aviācijas gaisa flotes galvenajai pārvaldei un Latvijas PSR Ministru padomei jāizdala līdzekļi pastiprinātāju izgatavošanai un uzstādīšanai un mēneša laikā jānodrošina montāža; PSRS Finanšu ministrijai no PSRS Ministru padomes rezerves fonda jāizdala līdzekļi šajā lēmumā paredzēto darbu finansēšanai, Latvijas PSR Ministru padomei jāsniedz nepieciešamā palīdzību pastiprinātāju izgatavošanā un uzstādīšanā, ierādot Rīgas pilsētā tam nepieciešamās telpas.”

(PSRS Ministru padomes sevišķi slepenā lēmuma Nr.5918-2221-ps "Par pasākumiem Rīgā esošo radiatoraidītāju jaudas palielināšanā un izmantošanā pretpadomju radiopārraižu traucēšanā"

pārstāsts. LVA, 270. f., 1s. apr., 547. l., 8–9. lp.

Oriģināls krievu valodā. Pirmpublicējums. No: Latvijas Nacionālais arhīvs)

D Biogrāfiska romāna fragments

“Jau tagad viņa mazbērniem sāks mācīt Latvijas īsto himnu, bet, kad paaugsties lielāki, daudz stāstīs par agrākiem laikiem. Tad puikas nepārkrievosies, bet izaugs par Latvijas patriotiem. Lai būtu pietiekami izglītota pati, viņa vairs neklausās melīgās krievu ziņas, bet ēterā meklē Amerikas balsi. Taču te vairs nav Kaļvu klusais namiņš, bet māja ar daudziem dzīvokļiem. Alma nāk no darba un jau pa gabalu dzird skaļo šņākoņu, šāvieniem līdzīgo blarkšķēšanu un tādas kā motorzāģa skaņas, kas nāk pa viņas istabas logu. Vīramāte atkal uzgriezusi radio uz visskaļāko, lai starp trokšņu taisītājiem saklausītu slēptās balsis no brīvās pasaules. “Ko tu dari? Visu var dzirdēt ārā, arī aiz sienas! Tu zini kas tur dzīvo?” “Lai dzird! Lai zina, ka viņiem drīz būs jāvācas prom. Ka nāks angļi un amerikāņi.” “Nekas vairs nenāks. Tikai mēs pazaudēsim pašu pēdējo.” “Ko es vēl varu pazaudēt?” Anna pēdējā laikā vairs nesavaldās. Ilgi aizmūrētās sāpes un niknums jau sen samaisījies kopā un tagad šaujas laukā kā uzsildīts šampanietis no pavērtas pudeles. “Tu jau ne, bet es varu pazaudēt darbu!”

Alma dusmojas uz vīramātes ietiepīgo pārdrošību, kurai var būt neprognozējamas sekas. Un patiešām nav ilgi jāgaida, kad Almu izsauc uz rajona izglītības nodaļu. “Jūs tiek atbrīvota no skolotājas pienākumiem.” “Kāpēc?” Vai vērts prasīt? Ja nācis gaismā, ka Alma Kalve viltojusi savu biogrāfiju, jo slēpusi ziņas par vīra apcietinājumu. Pie tam vēl ir saņemtas sūdzības no kaimiņiem par viņas pretvalstiskā noskaņojuma izpausmēm dzīvesvietā.

Atlaista kā politiski neuzticama. Ar tādu ierakstu darba grāmatīnā Alma vairs nevar pat sapņot par strādāšanu skolā. Izrādās, ka, pēc komunistiskās morāles kritērijiem, cilvēkam, kam varētu būt atšķirīgi politiskie uzskati, nevar uzticēt pat slotu vai lāpstu. Par to Alma pārliecinās vai ik dienas, meklējot jebkādu darbu, jo visur, pat rūpnīcu kadru daļās, viņai ir atteikts. Līdz ar atbrīvošanu no pedagoģiskajiem pienākumu pildīšanas viņa ir saņēmusi brīdinājumu tūlīt izvākties no skolas piederošā dzīvokļa.”

(Anna Skaidrīte Gailīte “Dzirkstis no dievišķās uguns”, Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 256.-258.lpp.)

E1 Fragments no 1940. gada ziņojuma par skolu darba pārkārtošanu

“No skolu mācības plāna uzņemta ticības mācība. Visās skolās pakāpēs, sākot ar pamatskolas 3. klasi ieviesta obligatoriska krievu valoda un ieviesta Staļina konstitūcijas mācība. Par krievu valodas ieviešanu skolās bija dažādi priekšlikumi. Viens bija tāds, ka krievu valoda jāsāk mācīt, tikai sākot ar 5. klasi. [...] Tagad nolemts, ka Latvijā, tāpat kā visās citās Padomju Savienības Republikās – Ukrainā, Gruzijā un citur, krievu valoda būs obligatorisks priekšmets jau no 3. klases. Staļina konstitūcijas mācība Padomju Savienībā ir mācības priekšmets 7. klasē.”

(“Izvilkumi no Latvijas PSR izglītības tautas komisāra vietnieka P. Valeskalna 1940. gada augusta ziņojuma LKP apgabalu un rajonu komiteju sekretāru apspriedē par skolu darba pārkārtošanu”

No: Elmāra Pelkaus (red.) Okupācijas varu politika Latvijā 1939 – 1991, Rīga: Nordik, 1991, 422.lpp.)

E2 Fragments no 1947. gada vēstules par virsnieku bērnu atbrīvošanu no latviešu valodas mācīšanās

“Lūdzu Jūs ar īpašu Latvijas Komunistiskās boļševiku partijas Centrālās Komitejas un Republikas Ministru Padomes lēmumu noteikt tautas izglītības orgāniem atbrīvot Baltijas kara apgabala virsnieku bērnus, kuri mācās skolās, no obligātās latviešu un lietuviešu valodas apguves. [...] Tam par iemeslu ir šādi apstākļi: [...]”

Dienesta nepieciešamība liek bieži mainīt virsnieku dzīvesvietu, līdz ar viņiem, protams, pārceļas arī ģimenes. Tātad pārsvarā virsnieku bērni nevar sistemātiski un labi apgūt vietējo

nacionālo valodu. [...] Obligāta nacionālās valodas apguve noved pie virsnieku bērnu sekmju līmeņa pazemināšanās, jo viņiem katru reizi būtībā valodas mācīšanās ir jāsāk no jauna. [...]

Virsnieki tiek sistemātiski pārvietoti ne tikai Baltijas kara apgabala robežās, bet arī uz citiem PSRS Bruņoto spēku kara apgabaliem, kur latviešu un lietuviešu valoda virsnieku bērniem zaudē praktisku nozīmi un jēgu. [...]

Ierodas virsnieku ģimenes no citiem PSRS Bruņoto spēku kara apgabaliem. Šo virsnieku bērni, kas 6-8 klases ir beiguši kaut kur Pievolgā, Sibīrijā utt., protams, tur nav mācījušies latviešu un lietuviešu valodu, bet turpinot mācības Latvijas PSR un Lietuvas PSR skolās, ir spiesti kārtot [eksāmenus] vietējās nacionālās valodas kursa pilna apjomā. [...] nopietni tiek apgrūtinātas virsnieku bērnu turpmākās mācības.

Šie apstākļi rada nepieciešamību atbrīvot virsnieku bērnus no obligātās latviešu un lietuviešu valodas apguves skolās.

Tā vietā būtu mērķtiecīgāk izvirzīt virsnieku bērniem stingrākas prasības krievu valodas apguvē.”

(“Baltijas kara apgabala Politskās pārvaldes priekšnieka ģenerālmajora F. Voronina 1947. gada 20. septembra vēstule LK(b)P CK par nepieciešamību atbrīvot virsnieku bērnus no latviešu un lietuviešu valodas mācīšanās.”
No: Elmāra Pelkaus (red.) *Okupācijas varu politika Latvijā 1939 – 1991, Rīga: Nordik, 1991, 427.lpp.*)

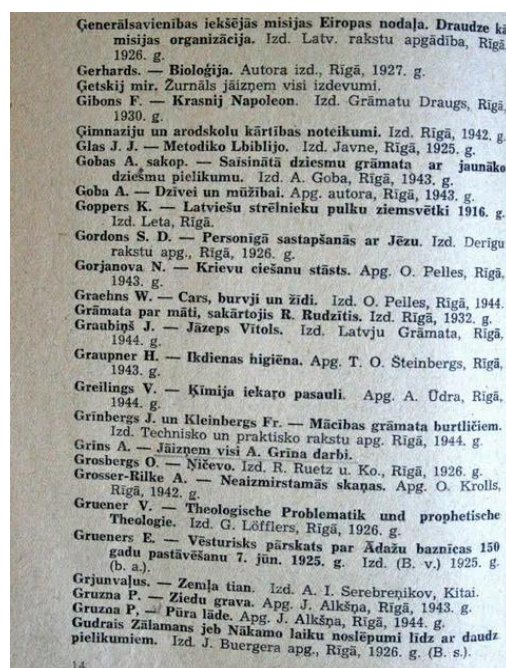
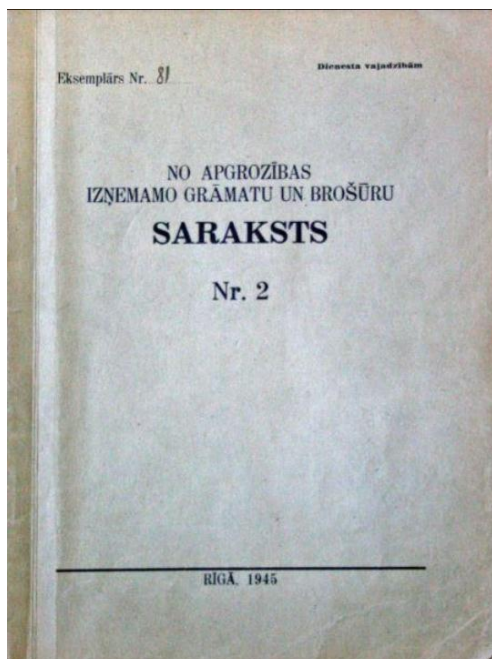
9. uzdevums. **Pāri**

(5 punkti)

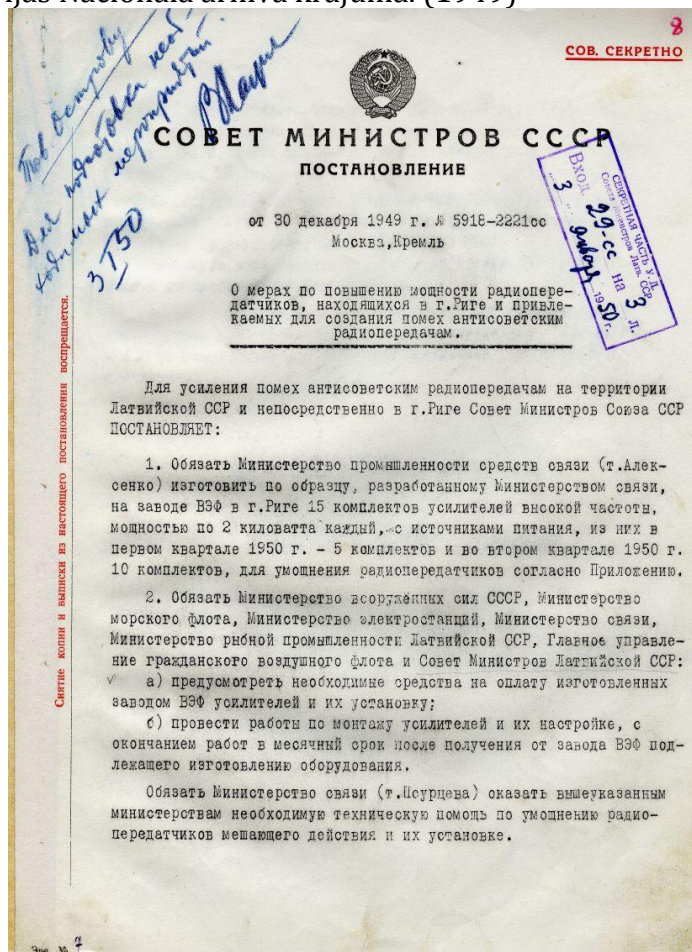
Iepazīsties ar rakstītajiem vēstures avotiem un **izveido rakstīto un vizuālo informācijas avotu pārus!**

Attēls	Rakstītais avots
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

1. No apgrozības izņemto grāmatu un brošūru saraksts. Nr.2. (1945)

2. Dokuments no Latvijas Nacionālā arhīva krājuma. (1949)

3. No kreisās: Līga Liepiņa (Bella), Dina Kuple (Anita Sondore) un Uldis Pūcītis (Cēzars Kalniņš). Foto: Juris Dzenis.

4.

5. Inčukalna astoņgadīgās skolas 3. a klases skolnieces Ritas Gravas 1967./68. m.g. liecība.

Mācību priekšmeti Предметы	Atzīmes Оценки успеваемости				Gada atzīme Годовая оценка	Pār- baud. atzīme Экзам- пленная оценка	Galīgā atzīme Итоговая оценка
	I	II	III	IV			
Latviešu valodā Латвийский язык	4	4	4	4	4		
Literatūrā Литература							
Krievu valodā Русский язык	4	4	4	4	4		
Literatūrā Литература							
PSRS vēsturē История СССР							
Vispārīgā vēsturē Общая история							
Sabiedrības mācībā Обществоведение							
Aritmētika Арифметика	4	5	5	5	5		
Algebra un elem. ģ. Алгебра и элем. г.							
Geometrija Геометрия							
Bioloģijā Биология							
Fizikā Физика							
Astronomijā Астрономия							
Ķīmijā Химия							
Ģeogrāfijā География							
Zīmēšanā Рисование	5	5	5	5	5		
Rasīšanā Чтение							
Dziedāšana un muzikālā audzināšana Пение и муз. воспитание	5	5	5	5	5		
Fiziskajā audzināšanā Физическое воспитание	5	5	5	5	5		
Ģimtaīstīšanās Числосложение	4	5	4	4	4		
Darbības Трудовое обучение	5	5	5	5	5		
Praktiskajos darbos Практич. занятия							

	Atzīmes Оценки				Gada atzīme Годовая оценка	
	I	II	III	IV		
Uzvedībā Поведение	5	5	5	5	5	
Uzcītībā Прилежание	4	4	4	4	4	
Kārtībā Порядок	4	5	5	5	5	
Mācību stundu skaits Количество учебных часов	247	180	269	214	910	
No šīm nokavētās Из этих отсутствующих	Slimības dēļ По болезни	4	-	10	-	14
	Citu attaisn. iemeslu dēļ По уважит. причинам	-	5	-	-	5
	Neattaisnoti По неуважит. причинам	-	-	-	-	-
	Kopā nokavētās stundas Итого отсутствующих часов	4	5	10	-	19
Cik reizes nosejojies Отпадания	-	-	-	-	-	
Atzīme par ražotības praksi Отметка о производственной практике						
Klases audzinātāja un vecāku paraksts Подпись классного руководителя и родителей	I cet. <i>Čemintņiņa</i>		II cet. <i>Čemintņiņa</i>			
	III cet. <i>Čemintņiņa</i>		IV cet. <i>Čemintņiņa</i>			
	Pedagoģiskās padomes lēmums Решение педагогического совета					
	<p><i>Čarulita atstāta klasē</i></p> <p><i>Darbs nodots bausimā 12. jūlijā.</i></p>					
Atzīmes: Оценки:	5 teicami отлично	4 ļabi хорошо	3 apmierinoši удовлетворительно	2 ļaļi плохо	1 ļoti ļaļi очень плохо	
Skolas direktors (pārziņis) Директор (заведующий) <i>Čaidbugs</i>						

Izpēti rakstītos vēstures avotus un uz brīvas lapas uzraksti atbildes uz šiem jautajumiem. Lūdzu numurē atbildes atbilstoši jautājumiem!

1. Kāds process ir aprakstīts avotā A?
2. Kā pētnieks Jānis Ozols pamato nepieciešamību izveidot Galveno literatūras pārvaldi Latvijas PSR? Mini divus argumentu! (Avots A)
3. Kādēļ aizliegto grāmatu sarakstā tika iekļauti Aleksandra Grīna darbi? Pamato savu atbildi ar zināšanām par Aleksandra Grīna profesionālo darbību un dalību Latvijas vēsturē nozīmīgos notikumos. Mini vismaz trīs argumentus.
4. Kādēļ atsevišķus literārus darbus drīkstēja publicēt un iestudēt teātri, bet nedrīkstēja ekranizēt? (Avots B)
5. Kādi trīs pašcenzūras piemēri minēti avotā B?
6. Kādēļ, Tavuprāt, PSRS kino industrijā radās un pastāvēja *plaukta filmas*?
7. Izskaidro, kas ir cenzūra!
8. Izskaidro, kas ir pašcenzūra!
9. Izskaidro, kas ir avotā C minētās pretpadomju radiopārraides!
10. Kādēļ PSRS vadība vēlējās pretpadomju radiopārraides padarīt nepieejamas saviem iedzīvotājiem?
11. Cilvēki padomju periodā centās saglabāt savu nacionālo identitāti, kaut gan formāli bija jāpakļaujas režīma prasībām. Kādi trīs šo centienu veidi minēti avotā D?
12. Kādas sekas varēja piemēklēt cilvēkus, kuru pašu vai radnieku rīcība bija pretrunā ar padomju režīma ideoloģiju? Nosauc divus avotā D minētus piemērus!
13. Izskaidro, kas ir dubultmorāle!
14. Uzraksti trīs pārmaiņas, kas skāra Latvijas izglītības sistēmu padomju okupācijas sākumā! Pamato katras pārmaiņas nepieciešamību saistībā ar režīma ideoloģiju! (avoti E1, E2)
15. Ar kādiem trīs argumentiem avotā E2 pamatots norādījums Baltijas kara apgabala virsnieku bērniem, kuri mācās skolās, atbrīvot no obligātās latviešu un lietuviešu valodas apguves?
16. Salīdzini, kāda attieksme pret krievu valodu ir pausta avotā D un avotā E2? Kādi cēloņi, Tavuprāt, bija avotos paustajām attieksmēm?
17. Izmantojot avotos atrodamo informāciju un savas zināšanas, pamato savu viedokli par vienu no šiem tematiem. **“Dubultmorāle Latvijas PSR – izvēle vai nepieciešamība?”** **VAI** **“Pašcenzūra Latvijas PSR – izvēle vai nepieciešamība?”**

Svarīgi: 1) veido loģisku teksta struktūru. *Atceries uzrakstīt izvēlēto tematu kā virsrakstu!*

2) pamato savu viedokli ar trim argumentiem.

3) iekļauj tekstā vismaz trīs jēdzienus, faktus vai personības un atklāj to nozīmi.

Maksimālais atbildes apjoms – 60 vārdi. Aiz teksta iekavās, lūdzu, ieraksti vārdu skaitu.